

рацій, поетик та ідеологій. Серйозна похибка дослідниці – означення багатьох текстів як популярних у читачів. Навряд чи можна дозволити собі такі висловлювання, не підкріплюючи їх статистикою накладів, читацьких опитувань чи шкільною практикою. Питання популярності українського дитячого автора в 2000-х дуже складне, оскільки середньостатистичні тиражі книжок не перевищують тисячу екземплярів. Суперечливим є апологетичне ставлення Т. Качак до державних премій (ім. Т. Шевченка та Лесі Українки), адже вони в колах видавців, авторів та критиків уважаються дискредитованими і перестали бути орієнтирами для читачів. Натомість мало уваги приділено незалежним, недержавним преміям, які точніше, хоча й не безпомилково називають справжніх лідерів читацьких уподобань.

Один із найсерйозніших закидів до дослідниці стосується одновимірного відображення дитячої літератури як форми ескапізму, втечі в казку від складної дійсності, а дитинства – як певної універсальної сутності, тоді як це змінний культурний конструкт

із нечіткими межами. Т. Качак має цілковиту рацію, стверджуючи, що казка і фантастика домінують в українській дитячій літературі останніх двох десятиліть. Водночас вона не помічає зусиль авторів і видавництв у 2010-х рр. змістити акцент на реалістичну, проблемну літературу та відобразити життя комплексно, з розумінням його глибини й неоднозначності.

Розвідка містить деякі дрібні неточності. Так, прозову книжку Т. Щербаченко «Біла, Синя та інші» залічено до поезії (с. 23); неправильно означено, які тварини зі згаданих у тексті належать до міфологічних, які – до вимерлих (с. 37). Також трапляються не зовсім коректні формулювання, наприклад, теза, що зі здобуттям незалежності українські автори почали «правдиво» відображати історію (с. 2, 10). Історія, за твердженнями провідних філософів сучасності, – це не більш як ще один наратив, розказаний з тієї чи тієї позиції. Тож ідеться про те, що автори поступово звільнялися від радянського трактування історії, по-новому переосмислюючи її,

оприлюднюючи замовчувані факти. Так само не зовсім правильним з погляду педагогіки є те, що дослідниця, аналізуючи дитячу літературу християнського спрямування, екстраполює її цінності та погляди на всіх читачів, забуваючи, що це тільки одна з ідеологій, тоді як українська школа взагалі має лишатися світською та не надавати перевагу жодній із них.

Попри зазначені зауваги праця Т. Качак заслуговує на увагу як ґрунтовна, скрупульозна інформаційна розвідка, що стане в пригоді іншим дослідникам, а також викладачам української літератури. Вона, безперечно, не є вичерпною, але може бути доволі інформативним вступом у предмет. Загалом же дослідження засвідчує нагальну потребу залучати до аналізу, критики та викладання літератури сучасні підходи та ідеології, оновлювати методики з огляду на новітні здобутки гуманітарних дисциплін.

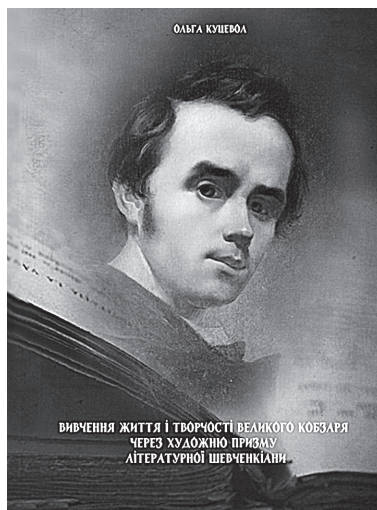
Валентина ВЗДУЛЬСЬКА,
редактор сайту про сучасну
дитячу літературу «Казкарка»

ЗУСТРІЧІ З ШЕВЧЕНКОМ

КУЦЕВОЛ О. Вивчення життя і творчості Великого Кобзаря через художню призму літературної шевченкіани / О. Куцевол. – *Вінниця: ТОВ «Консоль», 2013.*

Хоч у вітчизняному літературознавстві, на перший погляд, зроблено багато у справі створення життєпису генія українського народу, утім наукові шукання тривають. Надзавдання сучасних шевченкознавців – донести велич Пророка, мислителя, поета, художника, патріота насамперед до молодого покоління, допомогти юнакам і юнкам пізнати Великого Кобзаря як унікальну особистість. Одним з ефективних шляхів досягнення такої націоналістичної мети є, безперечно, дослідження життєтворчості Тараса Шевченка крізь призму літературної шевченкіани.

Таку книжку, де образ митця подано через художнє сприймання письменників минулого й сьогодення, підготувала професор Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського Ольга Куцевол до Шевченкового 200-ліття. Матеріал авторка ретельно добирала, опрацьовуючи збірки художніх творів, газетні та журнальні публікації, літературу різних років видання – від часу смерті Великого Кобзаря до перших десятиліть ХХІ ст.

У виданні зібрано твори понад 200 українських поетів, прозаїків, драматургів, серед яких В. Базилевський, Д. Бедзик, Д. Білоус, І. Бонь, М. Братан, Р. Братунь, Ю. Герасименко, І. Гнатюк, В. Гужва, Г. Гусейнов, Є. Гуцало, І. Драч, Д. Косарик, Л. Костенко, Д. Красицький, Є. Маланюк, А. Малишко, М. Масло, Т. Мельничук, М. Негода, Б. Нечерда, Н. Околітенко, О. Пархоменко, С. Пушик,

М. Рильський, В. Скоморовський, Б. Стельмах, В. Стус, В. Суходольський, Л. Талалай, П. Филипович, Б. Чайковський, В. Чемерис, Ю. Щербак, О. Ющенко та багато інших.

Першими ж у часі, хто присвятив поетичні рядки Тарасові Шевченку, були О. Афанасьєв-Чужбинський (1841), О. Корсун (1841), Г. Андрузький (1846), О. Псьол (1847), М. Максимович (1858), О. Кониський (1861), П. Куліш (1862).

Образ Великого Кобзаря творили також білоруські, польські, грузинські, литовські, казахські, індійські, російські митці (Я. Апушкін, П. Бровка, А. Гарун, А. Венцлова, І. Давидков, А. Дуйсенбієв, В. Єзерський, Є. Єнджиєвич, Х. Єргалієв, А. Каалеп, Г. Карев, Я. Купала, М. Некрасов, А. Мазурюнас, Є. Матузявічюс, І. Пуппо, М. Рай, О. Сурков, Р. Чілачава, М. Шагінян).

Звісно ж, охопити всю світову шевченкіану в одному виданні неможливо, однак воно приємно вражає своєю масштабністю і художньою вартісністю.

Це поважна, ретельно й любовно скомпонована праця. Тим популяризаторам доробку про великого укра-

їнського поета, хто візьме цю книжку до рук, авторка полегшує роботу, розташовуючи матеріал у часовій послідовності: у чотирьох розділах висвітлено відповідні періоди життя і творчості Т. Шевченка.

Кожен розділ поділено на підрозділи. Наприклад, у розділі I «Дитинство і юність Тараса Шевченка» є підрозділ, який охоплює такі мікротеми: ім'я, прізвище, рідне село, народження. У наступному підрозділі «Дитячі роки» мікротемами є мати, гірке сирітство, батько, пастушкування, навчання, дід Іван, дружба з Оксаною Коваленко, характер (розум, щирість, чуйність, добра пам'ять, розвинена фантазія, любов до читання й малювання, допитливість, відчуття краси природи, захоплення народною піснею, мрійливість, наполегливість, творчі здібності тощо).

Читач отримує науково виважену і стилістично вправно викладену інформацію. Так, у книжці зазначено, що поява Т. Шевченка на світ міфологізується. Б. Лепкий (поезія «Літ тому сто») імпліцитно порівнює її з народженням Христа, але на відміну од різдвяної легенди майбутнього українського пророка вітали не волхви, а алегоричні постаті Борби, Труда та Пісні. Є. Сверстюк убаचाє в народженні Шевченка Господній промисел: «То була дивовижна зоря: / На убогу і світом забуту Україну, / Щоб її до життя повернути, / Бог послав Кобзаря». О. Лупій прихід Шевченка в цей світ порівнює з появою священного вогню, що мав розтопити лід суспільного й національного гніту і порятувати український народ від небуття (вірш «Вогонь»).

Цікаво, на думку дослідниці, майстри слова трактують епізод, який стався напередодні дня Святого Миколая і про який згадує Т. Шевченко в «Автобіографії» (жорстоке покарання кріпосником Енгельгардтом хлопця, що заснув за малюванням). М. Мохналь у вірші «Художник» констатує факт, що Тарас пише портрет козака Платова. Інше бачення події подає Б. Лепкий у поезії «Мрії та дійсність»: хлопець малює краєвиди рідного села. М. Рубашов у повісті «Багрянні тіні» пропонує власну версію цього біографічного факту: Тарас по пам'яті відтворює материне обличчя.

О. Куцевол проводить ретельний аналіз багатьох художніх творів шевченкіани. Цитуємо: «Досить детально петербурзький період Кобзарєвого життя відображено на сторінках роману Василя Шевчука «Син волі», побудованому за принципом асоціативної композиції: ретроспекції попередніх 33 років біографії, що, як промені, відходять від центральної точки – перебування Тараса Григоровича в казематах Третього відділу. Такий композиційний прийом допо-

міг авторові уникнути стереотипного підходу до оповіді. Василеві Шевчуку вдається художньо реконструювати психологічний стан майбутнього письменника в найбільш інтенсивний період формування його людської й мистецької особистості, показати напружений процес самоосвіти, пожадливе всотування літературного та художнього матеріалу, який згодом переоплавиться в горнилі індивідуальної творчості».

Авторка рясно й доречно цитує знакові уривки з літературних творів, як-от: «Переяславські дзвони» В. Дарди, «Цар і Шевченко» І. Кидрука, «Син-кокос» Д. Косарика, «Нескорений (Шевченко в заслання)» А. Макаренка, «Тарасові шляхи» О. Іваненко, «Петербурзька осінь» О. Ільченка, «Свята пора Кобзаря» М. Палієнка, «Поєтова молодість» Л. Смілянського, «В степу безкраїм за Уралом» З. Тулуб.

Загалом дослідниця позитивно характеризує спроби письменників запропонувати оригінальні версії Шевченкових біографічних фактів або самобутньо трактувати рядки з поезій Кобзаря. Так, високо поцінуються домислені Л. Смілянським (роман «Поєтова молодість») два епізоди: зустрічі Шевченка – слухача Академії – з царем у майстерні Брюллова і на академічній виставці. Це потрібно для того, щоб пояснити, звідки в поемі «Сон» з'явилися сатиричні образи царя з його тупою зарозумілістю й солдафонською обмеженістю та цариці, яка своєю субтильністю була схожа на «опеньок засушений».

Аналізуючи художні твори, О. Куцевол називає факти, які не відповідають історичній правді, навіть пояснює причини їхньої появи. Скажімо, у «Повісті про гірке кохання поета Тараса Шевченка» Г. Шкурупія йдеться про поїздку юного Тараса до Варшави в науку до відомого портретиста Лампі. Шевченко справді брав уроки в Лампі, однак у Варшаві ніколи не бував. Помилка виникла, пояснює О. Куцевол, з вини біографів, які перекрутили запис «навчався в Лампі з Варшави», замінивши прийменник «з» на «у». Ще один приклад: у поезії «Викуп» В. Базилевський пише, що Шевченко дістав волю за цареві гроші. Це не так. Ще літературознавець І. Айзеншток згадує у своїх розвідках Кобзарєве прохання до російського історика В. Зотова заперечити неправдиві чулки про його викуп стараннями імператорської родини. Є документальні свідчення: з потрібних для викупу 2500 карбованців члени августійшої сім'ї придбали білетів лише на 700, тобто менш ніж на третину.

У книжці читаємо: «У деяких творах літературної шевченкіани помилково зазначено, що саме в полтавського поміщика Мартоса, який

побачив у Тарасовій майстерні померезані стрімкими рядками сторінки, визріла ідея надрукувати ці вірші. Літературознавці переконали довели, що першовідкривачем таланту майбутнього Кобзаря був Євген Гребінка». Авторка критично оцінює художнє припущення Ю. Петрова (вірш «Бринять поезії слова. Петербург, 1837»), що саме після прощання з О. Пушкіним у Тараса народилися перші поетичні рядки. О. Куцевол солідарна із сучасними шевченкознавцями в тому, що весвітньо відомі слова «Реве та стогне Дніпр широкий» з'явилися з українського фольклору, під впливом спогадів про Україну, як вираження Тарасової палкої залюбленості в рідну мову.

Дослідниця обстоює не лише художню, а насамперед життєву правду. Вона проводить паралелі між художніми творами, наприклад, «У бур'янах» С. Васильченка і «Тарасик» Г. Хоткевича. Такі компаративні студії заохочують читачів до критичного мислення, розвивають уяву, формують читачькі інтереси.

Допомагаючи словесникам розробляти різні виховні заходи за матеріалами літературної шевченкіани, О. Куцевол рекомендує використовувати й репродукції полотен художників, і музичні твори композиторів, присвячені Кобзарєві. Така порада слушна, адже це дасть змогу врізноманітнити форми роботи й водночас посилити вплив на естетичну та чуттєву сферу учнів. Зокрема названо картини М. Божія, С. Григор'єва, О. Губарева, І. Губського, М. Деревуса, І. Іжакевича, В. Касіяна, Ф. Коновалюка, А. Костенка та К. Бекути, С. Кукурузи, Г. Латунова, К. Литвина, В. Масика, М. Пушного, М. Самокиша, П. Сулименка, К. Трохименка, В. Філоненка, І. Шульги, О. Шупляка та інших.

Імпонує те, що досвідчений учений-методист запрошує потенційних читачів свого посібника, а це здебільшого вчителі-словесники, до діалогу у форматі «твор літературної шевченкіани – його автор – реципієнт – літературний критик – сучасники Кобзаря». Це інноваційний підхід до використання творів художньої біографістики у шкільній літературній освіті.

Прикметно, що О. Куцевол виступає посередником-медіатором між письменником і читачем. Така позиція допомагає налагодженню безпосереднього діалогу між митцем і читачькою аудиторією. Видання стане у пригоді не тільки школярам та їхнім навчителям чи науковцям, а й усім тим, для кого творчість Т. Шевченка є невичерпальною.

Тамара БАБІЙЧУК,
кандидат педагогічних наук,
викладач-методист Бердичівського
педагогічного коледжу